
A „félemler”: egy baszk nemzeti hős

„Blas de Lezo utolsó csatája” (*La última batalla de Blas de Lezo*) címmel írt vaskos (580 oldalas) könyvet két spanyol régész-történész, *Mariela Beltrán García-Echániz* és *Carolina Aguado Serrano*. A tengeren és a szárazföldön egyaránt folytatott elkeseredett, véres ütközetben a spanyolok a haditengerészetük valaha élt egyik legkiemelkedőbb főtisztje, a címszereplő Blas de Lezo y Olavarrieta jelentős hozzájárulásának is köszönhetően visszaverték a mai Kolumbiában fekvő, a korabeli spanyol világbirodalom számára kulcsfontosságú stratégiai jelentőségű *Cartegana de Indias* 1741-es ostromát, hősiiesen megvédve az erődítmény-komplexumot az emberi erőforrások és a haditechnikai eszközök tekintetében egyaránt aránytalanul nagy fölényben lévő angol támadókkal szemben. A monográfia számos korábban ismeretlen levéltári forrásra is támaszkodva páratlan részletességgel tárja fel a védekezés konkrét előkészületeit, a csatát magát és közvetlen következményeit, azaz Lezo életének utolsó hónapjait. Az utolsó csatájában is győzedelmeskedő tengernagy ugyanis még megérhette a győzelmet, de nem sokáig örülhetett a világraszóló sikernek. A csataterén tömegével maradtak a temetetlen halottak, és az emiatt kitört pestisjárvány elvitte az ő életét is.

A szóban forgó tengerparti vár-együttes és város gyakorlatilag a tengerentúli spanyol gyarmatbirodalom kapuja és védőbástyája volt, és az ellene indított, a korban példátlanul nagyszabású katonai vállalkozás célja éppen e spanyol hegemonia megtörése volt, hosszú távon pedig a szükséges első lépés a tervezett végleges felszámolása felé. Ha e terv sikerrel jár, akkor ma talán angolul beszélnének az emberek a dél-amerikai földrészen is! És ez bizony nem sokon múlt. A védőknek mindössze hat hajójuk volt és 3600 emberük, ebből hatszáz

csupán ijjal „felfegyverzett” indián. Az ugyancsak legendás, veterán angol főparancsnok, Edward Vernon 186 hajóval, 2000 ágyúval és 30 000 harcedzett katonával érkezett, és olyannyira magabiztos volt a dolgában, hogy a győzelemről már jóval a csata kezdete előtt érmet veretett, amelyen egy legyőzött, megalázott Blas de Lezo térden állva adja át a kardját – neki. Nem így történt. A legendás baszk hős kerekedett felül, a tengeri hadviselés történetének egyik legfényesebb sikerét aratva, amelyet követően a britek végleg letettek a spanyol gyarmatok elleni átfogó, nyílt támadás gondolatáról (összefoglalva ld. „Az angol álmom vége” c. fejezetet, 154–156. o.)

A történelem persze haladt a maga útján, s hamarosan kiderült, hogy Anglia a felemelkedés, Spanyolország pedig (sok okból) a hanyatlás felé tartott. Ezért a Cartagenában kivívott győzelem fénye már a következő években elhomályosodott, és a későbbiek folyamán még inkább feledésbe merült. Abban, hogy e nagy horderejű történelmi esemény és főszereplője iránti érdeklődés az elmúlt évtizedben Spanyolországban újra megélénkült, nem kevés szerepe van éppen e könyv szerzőpárosának. 2013-ban a madridi Tengerészeti Múzeumban ők ketten szerveztek kiállítást *Blas de Lezo, el valor de Mediohombre* (Blas de Lezo, a Félemler érdemei) címmel. A siker minden várokozást felülmúlt. Öt hónap alatt Madridban és Cádizban több mint százötvenezeren tekintették meg a kiállítást, és ezzel mindmáig ez az időszakos tárlat lett a legnépszerűbb az 1843-ban megnyílt *Museo Naval* egész fennállása során. Az elképesztő túlerővel szemben győzelmet arató, félelmet és megalkuvást nem ismerő hőst emberközelségben bemutató kiállítás azonban nemcsak az odalátogató nézőket varázsolta el, hanem sokkal szélesebb folyamatot indított el: országszerte egyenesen divatba hozta a korábbiakban jóformán csupán történészi berkekben ismert figurát. 2014-ben Madridban a Kolumbuszról elnevezett előkelő téren emlékművet állítottak a „csodálatra méltó honfitársnak”, és az ünnepségen maga I. János Károly spanyol király elnökölt. Az azóta eltelt nyolc év folyamán gombamódra jelentek meg és keltek el villámgyorsan és nagy példányszámokban jobb, rosszabb regények vagy párbeszédekkel tarkított, regényes formában megírt életrajzok, csupán néhányra utalva a sokatmondó

címek közül: „a legnagyobb angol Armada szétveréséről”¹ (2014), az „Anglia által a világ előtt elhallgatott csatáról”² (2016) és „a Karib-tenger hősről”³ (2019). E „regényes biográfiák” sorában az egyik legfrissebb (és talán a legjobb) *Luis Mollá*, a tengeri hadviselés szakavatott ismerőjének, a spanyol haditengerészet jelenleg is aktív kapitányának hadtörténelmi alapoossággal megírt könyve az Admirálisról⁴ (2019), amelynek címlapja még arra is felhívja a figyelmet, hogy Lezo egész életében „egyetlen csatát sem veszített”, és „minden idők legnagyobb egyetemes tengeri stratégája” volt...

E háttérismeret szükséges annak a látszólagos ellentmondásnak a feloldásához, hogy a 2013-as kiállítást szervező történészek-muzeológusok által hét évvel később (azaz hét év további fáradhatatlan kutatómunkájuk eredményeként) kiadott, napjainkig a legkorszerűbb és a leggazdagabb tényanyaggal alátámasztott munka mintha valahogy ünnepontó lenne e sorban. Már a bevezető leszögezi, hogy a szerzők szerint semmi szükség – ezért nem is törekszenek – arra, hogy mítoszt építsenek Blas de Lezo személye köré. Elegendő és a történelmi igazság keresőjéhez az a méltó, ha érdemeit elismerve, de el nem túlozva az ember kerül a középpontba, mert – miként a könyv mottója tömören megfogalmazza – „nem léteznek egyarcú hősök.” Mindenkinek, így a nagy embereknek is vannak fényes oldalai és árnyoldalai, sikerei és kudarcai, tévedései is. Az utókor által kialakított kép csak akkor lehet teljes, ha ezek is a megfelelő helyükre kerülnek.

A szerzők szándéka tehát az objektivitás, ami csak dicséretes lehet; első pillantásra azonban ez a fent említett összefüggésrendszerben meglehetősen közel áll az illúzió- vagy mítoszromboláshoz. Ráadásul nemcsak e megközelítés, a szemlélet merőben új, hanem a hőst övező, széles körben elterjedt, a nemzeti büszkeséget táp-

1 P. Victoria Vilches: El día que España derrotó a Inglaterra : Blas de Lezo, tuerto, manco y cojo destruyó la mayor armada inglesa, EDAF, Madrid, 2014.

2 Á. Vázquez Pérez: Mediohombre: Blas de Lezo y la batalla que Inglaterra ocultó al mundo, Novela Historica, Madrid, 2016.

3 J. A. Pérez-Foncea: El héroe del Caribe: la última batalla de Blas de Lezo, Novela Historica, Madrid, 2019.

4 Luis Mollá: El Almirante – La Odisea de Blas de Lezo, el marino español jamás derrotado, Almuzara, Madrid, 2019.

láló konkrét (olykor romantikus) állításokról bizonyítják be, hogy alaptalan legendák, tévedések vagy tévhitek, amelyek nem felelnek meg a valóságnak. Ilyenek például (a teljesség igénye nélkül), hogy Lezo környezetében befolyásos ellenségei, tehetségtelen tisztok, árulók is nehezítették terveinek megvalósítását, hogy a már említett, elhamarkodottan veretett érmét az angolok kivonták a forgalomból (az igazság ezzel szemben az, hogy másolatukat kereskedők még vásári ajándéktárgyként is árulták), valamint hogy évtizedekre megtiltották, hogy bárki a csatáról beszélni merjen – vagy hogy a brit hajóhad akkora volt, amelyet egészen a normandiai partraszállásig nem látott a világ.

Egy másik megcáfolt mítosz Lezo egyik sebesülésével kapcsolatos, és egyúttal teljessé teszi a képet, miért hívták a tengernagyot „félelbernek”. Az elnevezés persze sohasem volt pejoratív, sőt. Lezo 1689-ben született (baszk tengerész családban), és nem egészen 15 évesen Málaga partjainál, a Bourbon-flottával vívott csatában elvesztette az egyik lábát. Három évre rá, ugyancsak a tengeren, elvesztette az egyik szeme világát. Ez sem tántorította el azonban a harctól. Később, az örökösödési háború utolsó szakaszában, ugyancsak tengeri ütközetben egy harmadik sebet is kapott, amelynek következményeképpen az egyik karja vált használhatatlanná. Huszonöt éves korában tehát már féllábú, félszemű és félkezű volt – de akarateréje, küzdőszelleme, kitartása semmit sem változott. Tisztelték, szerették ezért tisztársai és tengerészei is (hősiességének köszönhetően 1713-ban kapitányi rangra emelkedett, 1723-ban pedig már tengernagy). Mindez tehát igaz. A legenda abban állt, hogy az egyik szeme látását nem az angolok elleni csatában, hanem egy francia kalózhajóval vívott ütközetben veszítette el. A „mítosz” már a cartagenai győzelem után megszületett, az admirális fiai terjesztették el, mert ez növelte apjuk dicsőségét, és mindmáig történelmi ténynek számított. A szerzőpáros azonban a család levelei között olyan képeslapra bukkan, amiből kiderült az igazság. Még jelentősebb felfedezésre adott módot egy másik, újonnan felfedezett családi képeslap, amely alapján azt is sikerült feltárni (a könyv spanyolországi méltatói ezt tekintik a könyv legnagyobb erényének), hogy annak idején hová temették el

a hőst, hol volt a sírja: egy domonkosrendi kolostorban Cartagenán, amelyről korabeli képek fennmaradtak, de az épület ma már nem áll.

Hatalmas kutató- és gyűjtőmunka áll a könyv mögött. A Függelék és a Bibliográfia csaknem száz oldalas (511–580. o.), és ebből csaknem 15 oldal (536–548. o.) eddig a történészek előtt is teljesen ismeretlen, kéziratos levéltári anyag: hat ország több tucatnyi archívumának, intézményi levéltárainak dokumentumait böngészték át szorgosan a szerzők, és nemcsak spanyol és latin-amerikai országokéit, hanem angol és francia eredeti forrásokat is. Egy rádióinterjúban azt is elmondták, hogy ők mire a legbüszkébbek, mit tekintenek ők a legnehezebb feladatuknak és egyszersmind a legnagyobb eredményüknek: a könyv páratlan, precíz térképanyagát. Kartográfusok egész csapata dolgozott éveken át azon, hogy ezek a térképek (a gazdag képanyag mellett ezekből is bőven van a könyvben) ne csupán illusztrációk legyenek, hanem szerves részét képezzék a feltárt történelemnek. Új megközelítés továbbá, hogy a könyv végén a szerzők külön fejezeteket szentelnek a cartagenai tengeri erők parancsnoka, Blas de Lezo és a szárazföldi csapatok parancsnoka, Sebastián de Eslava helytartó kapcsolatának. E kapcsolat alapjának a történészek korábban a két személyiség ellenségeskedését tartották, amely csak nehezítette a győzelem kivívását. Az újabb kutatások szerint sem volt a kapcsolat felhőtlen, a fontos pillanatokban azonban mindkettőjüknek sikerült személyes érzelmeiket a végső győzelem közös célja alá rendelni.

A könyv középpontjában tehát Lezo személyisége áll, de nem az egész élete, hanem az utolsó, legjelentősebb csatája. Tizenkét részből áll, és mindegyik (jobbára nyolc-tíz) további fejezetre oszlik. A megközelítés e sokoldalúságát, árnyaltságát érzékeltetni jóformán lehetetlen, de talán a témák puszta felvillantása is önmagáért beszél: a rendelkezésre álló adatok a csatáról és a városról („hagyományosan” elfogadott és új ismeretek tükrében). Ugyanígy Lezo halála (utolsó napjai, betegsége, halála, temetése, levelei szeretteihez); a háború elkerülhetlensége (politikai, geopolitikai, katonapolitikai és gazdasági háttérelmezés); a dél-amerikai kontinens sajátos jellemzői. A küzdelem az egyik kulcsfontosságú öböl és erődítménye, San Luis de

Bocachica megtartásáért (felkészülés, csataleírások, a végső ostrom és a vár eleste); harc a másik kulcsfontosságú erődítményért, San Felipe de Barajasért (ismert és eddig ismeretlen szereplőkkel, hadi-cselekkkel, sok-sok pontos adattal alátámasztva).⁵ A király tájékoztatása az eseményekről (és a szárazföldi csata kimeneteléről, az utolsó rohamról, intrikák és bonyolult érdekek bemutatásával); a védők hősiessége (és utólagos megjutalmazásuk, valamint a csatát értékelő jelentések a királynak), valamint Lezo családjának (gyermekének) későbbi sorsa. Mint láthatjuk, aligha maradt ki fontos szempont – és mindez rendkívül részletesen, mítoszok és felesleges fantáziálások nélkül. De nemcsak a kép válik így teljesebbé, hanem a hős dicsősége is kézzelfoghatóbbá. A teljesítmény és az érdem nem veszett el e részletekben, ellenkezőleg, így lett érthetőbb és hitelesebb, hogy miért mondta (valóban) Edward Vernon, amikor a tönkrement seregéből megmaradt maroknyi katonájával és pár hajóval távoznia kellett a veszített csata színhelyéről: „Átkozott légy, Lezo!”

Mariela Beltrán García-Echániz y Carolina Aguado Serrano: La última batalla de Blas de Lezo, (Blas de Lezo utolsó csatája), Edaf, Madrid, 2018. 580 o.

Virág T. László